

לעבוד עם תפקידים – קולות קבוצתיים בכתה בגישה קבוצתית ולא פרטנית

מאת: חלי ברק שטיין, פסיכולוגית חינוכית מומחית ומנחת קבוצות

בכל כתה יש 'טפוסים' שונים – הילד השתלטן, התוקפן, הדחוי, ליצן הכתה, הנעלב הקבוע, הציני, הסכסכן, הפשרן, המקסים, האהוב תמיד, הצחקן, החנפן, הלחוץ, הכועס. כך כמובן גם בין הבנות.

לפי הגישה הפרטנית, כל ילד/ה מייצגים את עצמם, את האופי והטמפרמנט המולד שלהם, ואת תוצאות החינוך שלהם בבית. כך שכשיש בעיה, בין אם במשמעת, במוטיבציה או בלמידה, רוב המורים מטפלים בה בגישה פרטנית. הם מחפשים את ההסברים והפתרונות ביחיד – בבעיות באישיותו, במשפחתו, בקשר שלו עם המורה והכתה, וכדומה. ההנחה היא שאם נשפר את הילד הספציפי, הבעיה תעלם. למשל, משערים שמקור הבעיה בילד עם בעיות משמעת הוא שאין לו גבולות ושאינו לוקח אחריות על מעשיו. לכן, אם נדבר איתו, נעודד אותו, נעשה איתו הסכם – המצב ישתפר. זו הנחה וגישה נכונה ותקפה.

הגישה הקבוצתית לא באה לסתור את הגישה הפרטנית, ואת ההבנה וההתערבויות שבבסיסה, אלא להוסיף זווית הבנה והתמודדות שיכולה לשפר מצבים בעייתיים בכתה. ההנחה העומדת בבסיס הגישה הקבוצתית היא שטיפוסי ילדים בכתה מייצגים לא רק את עצמם אלא שהם קול קבוצתי, ומבטאים גם תהליכים קבוצתיים של הכתה כולה. לפיכך יש להבין ולהתייחס מה קורה לכל הכתה, ולא רק ליחיד. בגישה הקבוצתית מנסים להבין מהו התהליך שהכתה עוברת כקבוצה. ההנחה היא שהתהליך הקבוצתי מייצר ותורם לבעיות הספציפיות של ילדים מסוימים, ושדרך הילדים הספציפיים הקבוצה כולה מנסה להגיד משהו למורה. לכן מנסים להבין מדוע תופעה מסוימת בכתה קורית דווקא בשלב זה של השנה (למשל, פתיחת שנה מעודדת תופעות של בדיקת גבולות), ובהנחה שהילד ה'בעייתי' הוא 'קול קבוצתי' המדבר גם בשם אחרים, מנסים להבין מה הוא אומר בשם כל הכתה. כך למשל:

'החצוף' ו'המאחר' – בודק את גבולות וסבלנות המורה עבור כל הכתה, נאבק עם המורה בשביל כולם, בודק אם המורה יאבד שליטה;
'ליצן הכתה' – מאפשר לכתה 'הפוגות קומיות' ברצינות הלימודים, בודק את הגבולות של המורה ומבטא את התוקפנות הפסיבית של התלמידים למורה בכך שלא מאפשרים לו ללמד;
הילד עם קשיי הלמידה – בודק אם המורה באמת יכול לעזור;
הילד 'הנעלב' – בודק את האכפתיות והרגישות של המורה.

תופעה זו מכונה "הקולות הקבוצתיים", והבנתה יכולה לעזור מאוד.

אתן דוגמה נוספת:

הכתה מאוד לחוצה ממשוהו, למשל מהחומר הקשה במתמטיקה. אמנם כל הכתה לחוצה, אבל יש ילד מסוים שיש לו נטיה טבעית להיות לחוץ יותר מאחרים – 'אישיות נוטה לכעוס/להלחץ'. זה האופי שלו. בשפה קבוצתית זה נקרא, שיש לו רגישות או פגיעות לחרדת הכשלון/מתח הלמידה (Valency). הוא קולט את הלחץ הקבוצתי באופן לא מודע, ואז הוא 'קופץ ראשון' ומבטא בהתנהגותו את הלחץ של כולם. בסגנונו האישי הוא מבטא את הלחץ – צועק, תוקף, בוכה, נעלב. למורה נדמה שהבעיה היא של הילד, אבל למעשה הילד מאותת בשם כל הכתה/קבוצה על הלחץ והכעס. הכתה 'שלחה' באופן לא מודע את הילד שיכעס גם בשבילה. הכתה רוצה שהילד יבדוק בשבילה איך המורה מגיב לכעס – האם המורה יתעצבן, וינזוף בילד או יגלה רגישות, יקשיב, יבין, ישים גבול להתנהגות לא מקובלת (אם הילד מקלל או צועק) אבל יתקף ויגלה הבנה ללחץ ('אני רואה שאתה כועס'). אולי המורה יבין גם שיש עוד ילדים לחוצים (למשל יגיד וישאל: 'אני רואה שדני כועס, אבל אולי זה לא רק דני, אולי יש עוד ילדים שהשיעור קצת קשה להם, והם כועסים בגלל הלחץ. אני רוצה לשמוע...').

זו **טכניקה של פיזור** – לעבור מילד בודד ומטון אישי לקבוצה כולה, בנימה לא אישית ופחות מאיימת. יש כאן גם שימוש בסוגסטיה – להציע שהילדים כועסים 'עכשיו' והכעס יעבור כשהשיעור יחזור לא להיות כל כך קשה.

באופן דומה, ילד שמתחצף, למעשה בודק גבולות בשם עוד ילדים, ורוצה לראות אם המורה, שמצהיר שהוא נחמד, באמת מצליח להשאר 'קשה לבעיה ורך לאדם' כשמתעמתים איתו ומקשים עליו; הילדה

שנעלבת והמורה לא מצליח להרגיע אותה, היא 'הסמן הימני' של העלבון הכתתי, הפגיעות הכוללת שישנה בחדר, וצריכה להישמע; ב'חכמולוג' – שיש בו את ה-valency להיות הליצן וה'קופץ בראש' – הכתה משתמשת כדי להפיג מתחים, כדי לא ללמוד, כדי להתעמת עם המורים; בשעיר לעזאזל משתמשת הקבוצה כדי להוציא את התוקפנות שלה ולשים עליו את החולשה שלה, שלא תצטרך להרגיש אותו בעצמה. הוא הקול של החולשה, שרוצים להשתיק ולהרוס (במקרה זה מטרת המורה הוא שהקבוצה תשמע את החולשה של עצמה בלי לפחד ממנה כל כך).

בכל המקרים של הקול הקבוצתי – הילד הספציפי משרת צורך של הקבוצה, הוא אומר משהו בשם הקבוצה, והמורה צריך לפענח מהי אותה אמירה. מטרת המורה היא לשחרר את בעל התפקיד השלילי להעבירו לתפקיד חיובי יותר, כדי שלא יצטרך להמשיך להתווכח/לאחר/להיעלב/להתחצף בשביל כל הכתה. דבר זה יאפשר דיאלוג פתוח יותר עם הקבוצה כולה, שידון בקשיים, במתחים ובמסרים, וכך יבנו נורמות ואמונות כתתיות שעוזרות ללמוד ולתפקד.

הקולות הקבוצתיים מהווים הזדמנות למורה להמשיך להעביר מסרים

כך למשל, אם התלמידים בודקים אם המורה יכולה לעזור (מול הילד עם קשיי למידה), אם היא יכולה לא להתפרץ ולהמשיך להיות אכפתית גם כשהיא כועסת (מול הילד שממשיך להרגיז ולהפריע), **הטכניקה של המורה** היא לשאול את עצמה 'מה הילד הספציפי הזה אומר לי בהתנהגות שלו בשם כל הכתה?', לשקף ולשאול את הכתה על דעתם הם, לעבור מהתנהגות פרטנית של ילד ספציפי, ולבדוק אם יש עוד ילדים שמרגישים וחושבים כמוהו, להעלות השערות מה ההתנהגות של הילדים מבטאית, ומה הנורמה הכתתית שמתבטאית דרך ההתנהגות של הקולות הקבוצתיים.

למשל: 'אני רואה שאתם מאוד צוחקים ונהנים כל פעם שדנה מספרת בדיחה באמצע השיעור. אפילו שאני כועסת ואתם מקבלים עונש. חשבתי שאולי דנה ואתם מנסים להגיד לי משהו. אפילו בלי להתכוון. אולי הבדיחות של דנה ואתם רוצים להגיד לי שצריך לעשות מידי פעם הפסקה לדקה לנוח ולצחוק באמצע השיעור. או משהו אחר. תחשבו על זה, כי להמשיך לספר בדיחות ולהפריע – אני לא אתן'. כך המורה גם שמה גבולות, וגם מזמינה לדיאלוג, שישחרר את דנה מתפקיד ליצנית הכתה, וישפר את רצף השיעור שיכלול גם הרפיית מתח לגיטימית בו.

יש שני סימנים ברורים לכך שהקול של הילד הוא קבוצתי:

- כשהילדים נותנים לילד ולקולו הרבה מקום וזמן בכתה – כך לחוצפן, לנאבק עם המורה, לליצן, לנעלב. ככל שיש לקול יותר מקום, וככל שיש יותר מצטרפים אליו – כך הגיוני שהוא קול קבוצתי.
- כשהילדים מתעלמים באופן מופגן ובוטה מהקול של הילד, כשהיה הגיוני שיתיחסו אליו. כך למשל, השעיר לעזאזל, החרם על קולו של ילד מסוים – מסמן שהקול הזה מאיים במיוחד, ויש לשים לב אליו.

אינני טוענת שילדים יבינו מיד שהתנהגות מעבירה מסר, ושקול של יחיד מייצג את הקבוצה, אבל כמו בכל תהליך חינוכי – המסר עובר בהדרגה. הוא מופנם ראשית בהבנה ובטכניקה של המורה, ואז גם אצל התלמידים.

בברכה,

חלי ברק שטיין - פסיכולוגית חינוכית מומחית

מחברת הספרים - כשהילדים יוצאים מהבית | תקשיבו לי רגע | בגובה העיניים

052-35525511

helibarak1@gmail.com

www.helibarak.com